

*Varjak mennyezete, a korhadó lég,
ködtörmelékekkel szórja be szemed.
Csak te támasztod, mely már-már omolnék,
az eget és a nagy fellegeket.*

*Az alkony csukja már gyöngyház fedőjét.
Fülelve kis emlékeid zaját
hallgatod, hogy zúg az egész öröklét
egy nap kagylójában, az úrön át.*

G. BUGARIN: FÖLD, HARSÁK, EMBEREK

*Az áttetsző napkelti frissességben
harangocskáit csengeti a zab
és nyúlánk árnyú hársak ringanak
térdig állva a hullámzó vetésben.*

*A láthatár bolondos táncra kap,
Mint ugrándozó nyáj, a messzeségben;
mint istennőkkel a pogány mesékben
hejjehujázó víg istencsapat.*

*S hol mindenek ily szépséges vidámak,
prédául hullott vadmadár a föld:
a falvak s rétek rabszolgahadának*

*nyomorú életéért elgyötört...
— De fenn az égen kaszaél cikázgat;
a távolokban ballada sívölt...*

JÓZSEF ATTILA ÉLETE (IV.)

Irta: JÓZSEF JOLAN

A szomszédban egy özvegyasszony lakott három lányával. Ha kiszorultunk, Mészárosné hideg, sötét konyhájából, behívtak maguk közé, ne lődörögjünk a hideg udvaron.

Az özvegyasszony poggyásztartó hálókát kötött, a lányok segítettek neki. Sebesen motolált kezükben a hosszú fatű. Énekszóval, vidám fecsegéssel végezték munkájukat, jókedv és öröm buzgott belőlük, mintha ünnep lenne minden másnapjuk. Ha nem is karácsony, hát születésnap.

Nem éreztük jól magunkat közöttük. Csodálkozva néztük az asszonyt, ha megpaskolta a gyerekek kezét vagy ha szája sorba cuppant a képükön. A lányok visszaölegették és nevettek, mintha forró nyárban hideg vizet csurgattak volna végig a hátukon.

Egy dermedtően hideg télvégi napon Mészárosné megint szellemet űzött, kint ténferengtünk az udvaron. Már kékre fagyott az orrunk, amikor a szomszédasszony beterelt bennünket meleg szobájába. Etussal egy zsámolyra ültünk, Attila szokott helyére, az ölembe telepedett. Ültünk, ültünk a jó melegben és néztük, elnéztük a vidáman csivitelő családot. Azután egyszerre — nem tudom, melyikünk kezdte — mindhárman el-sirtünk magunkat. Az asszony és a lányok elhallgattak, jókedvük csodálkozássá arcukon.

— Mi történt? Mi lelt benneteket?

Minél kedvesebben, minél nyájasabban faggattak bennünket, annál keservebben, annál hangosabban bőgtünk. Hát tudtuk mi, hogy milyen vágy dörömböl a szívünk sötét, bezárt kamráiban, amikor a szomszédasszony énekének, csókja cuppanásának hangjai odáig szűrődtek?...

Az asszony kiment és behivta anyánkat. Mama megállt előttünk. Most kellett volna odaszaladni hozzá. Most kellett volna belecsimpaszkodni, megrázni a szoknyáját, ránevetni, hogy visszanevessen ránk, megpaskolja a kezünket, csókot cuppantson a képünkre. De csak álltunk bambán és néztünk. Ő is csak nézett és nem kérdezett semmit.

— Eredjetek haza — mondta végül.

Otthon leszelte a három darab kenyeret, kávé töltött a három bögrébe.

A suszter pár héten keresztül minden este ellátogatott hozzánk. Sovány volt és kicsi, mamának a válláig ért. Talán kicsi se volt, csak pucos. Parázsló szemekkel követte anyánk minden mozdulatát, mint az állatszelídítő a vadmacskáét. Mama puhán, nesztelenül tett-vett, elmosogatta a bögréket, ágyat vetett és lefektette a kicsinyeket.

A suszter nézte anyánkat, mi a susztert néztük. Halkan, fojtott hangon beszélt. Minden este ugyanazt. Költözzünk hozzá, a műhelyébe. Mama legyen a felesége. Imádni fogja, a tenyerén hordozza. És mindhármuaknak remekbe szabott, elnyúlhatetlen cipőt csinál... Ennél az utolsó mondatnál mama kezében megállt egy percre a munka, szemével megkereste az ágy előtt álló lábbelinket. Az egyiknek nem volt talpa, a másiknak nem volt kérége, a harmadiknak... Nem, egyáltalában nem volt cipőnek nevezhető egyik sem. Sóhajtott.

Feszülten figyeltük, most már a mamát. Nem, nem akartunk ott lakni a suszter műhelyében. Nem akartunk cipőt, semmiféle remekbe szabott, elnyúlhatetlen cipőt. A mamát akartuk. Azt akartuk, hogy a miénk legyen. Csak a miénk. Hogy egyszer már nevessen ránk, megsimogasson bennünket, nyájasan szóljon hozzánk. Ne a susztert szeresse, hogy cipőnk legyen. Minket szeressen, hogy boldogan ténferegjünk ezen a világon meztelán is.

Egy délután Attila kezét szorosra fogva anyánk elé állottam és elszántan a szemébe hazudtam:

— Mama kérem. Bent voltunk a suszternél és Attila kiszórta a faszegeket és a bácsi elverte a lábszijjal Attilát.

Anyánk hitetlenkedve nézett. Attila nem úgy viselkedett, mint akit lábszijjal elverték.

— De igenis, megverte Attilát a bácsi. És azt mondta, csak lakjunk ott, majd elveri mindennap. Mert Attila egy csirkefogó.

Mama leguggolt és magához ölelte Attilát.

Attila ártatlanul nézett a világba. Csak annyit értett, érzett az egész-
ből, hogy ha őt bántották, akkor a mama leguggol hozzá és átöleli őt.

— Igen — felelte boldogan.

— Fáj — kérdezte mama és egészen ölébe vette.

— Igen — felelte Attila átszellemlően.

— De ha igaz volna és fájna ,akkor sirnál, te kis haszontalan.

Óh, ha csak egy kis sirás kell, hogy ez a jó érzés megmaradjon! És Attila — a körmönfont báránka — sirni kezdett. Elérte ,amire vágyott, mama egészen a karjára vette és úgy tutujgatta.

A tapasztaltak hasonló kísérletezésekre bujtogatták a gyengédségre vágyakozó gyereket másszor is. De a gond megkövesedett anyánkban és csak arra jutott ereje, hogy enni adhasson a gyerekeinek. Nem voltak érzelmes gondolatai, csak kietlen gondjai. Attila helyett megint a vödört vette karjára reggelenkint és csak este tért haza. „Kis lábaskájában hazahozta kegyelmeséktől vacsoráját“ és szétszította köztünk. Biztosan az ebédjét is elhozta nekünk. Ő maga megvont a szájától minden falatot, hogy nekünk több jusson. Vékonyka lett, kicsi, lerágtuk a husát, elszivtuk a vérét. Ha napszámjából pár krajcárt félre tudott rakni, kivitte valamelyikünket a Teleki-térre és sok keresgélés, alkudozás után megvett egy pár ócska cipőt. Mindig nagyot vett, hogy ha nő a lábunk, akkor is jó legyen. De ezeket a cipőket hamar szétrugtuk, sokkal hamarabb, sem-hogy időnk lett volna belenőni.

*

Iskolai szünidőben a nyarat Etussal megint Szabadszálláson töltöt-
tük. Amikor visszajöttünk ősszel, új nyomortanyán, új emberek között
találtuk magunkat. Két-három hét múlva innen is tovább vándoroltunk,
azután megint tovább. Mindenhol utban voltunk, mindenhol csináltunk
valami galibát. Az egyik helyen leszedtük a finom, vastag fölt a tejről.
A másik helyen lerágtuk a kenyér sarkát. A harmadikon kiloptuk a le-
vesből a zöldséget.

Ha anyáknak nem volt munkája és napokig fillér nélkül állt, ke-
zembe adott egy fazekat, hogy hozzak a kávémérésből kávé „hitelbe“.
Ha új lakók voltunk a környéken, majdnem mindig adtak hozomra. De
csak szombat estig. Ha akkor mama nem tudta kifizetni az adósságot,
szörnyű patáliák zajlottak le az ajtónk előtt. Megszégyenülten, tehetet-
lenül hallgattuk a rikácsolást, hogy a más zsirján élünk.

Egyszer házigazdánk követelte durván, ordítva, asztalt verve a bért,
ami a szoba sarkáért, az abban meghuzódó siralmas vacokért járt neki.
Attila, mint egy hörcsög ugrott a handabandázó embernek és belehara-
pott a kezébe. Az megfogta a gyereket és kilóditotta a folyosóra. A kö-
vetkező percben utánarepült egy párna, egy alsószoknya, ingek, majd
egyéb ruhadarabok; minden holminkat kihajigálta az ajtó elé.

Mama égő szemmel keskenyre szorított szájjal tétovázott. Aztán
összekapkodta az egymásradobált vedlett ruhákat és lepedőbe gyömö-
szölve batyut kötött belőlük.

A lakók mind kicsődültek az emeletekre és az udvarra. Ugy vonul-

tunk el a batyúval a Ferenc-térre, szégyennel és büntudattal lepetten, mint akik förtelmes jeleket hordoznak a homlokukon.

Anyánk gondterheiten ült egy darabig velünk a Ferenc-téri padon, azután elment hajlékot keresni. Közeledett a hűvös, őszi este, nem maradhattunk a szabad ég alatt.

Szótlanul őriztük a batyút. Attila végül elunta az üldödélést, császárkálni kezdett a tér bokrai között. Olykor lehajolt egy kavicsért és gondosan célbavett valamit az esti szürkületben. Egyszer csak a tér másik sarkából neki iramodott a batyúnak. Elkezdte rugdosni dühödten, vadul, feneketlen elkeseredéssel. Rugdalta, tépte, öklözte a batyút, amit utánunk hajítottak. Azt a batyút, amit egész életén át cipelt magával, amittől soha nem tudott megszabadulni... Végül, mit is tehetett volna egyebet, megadással ráhasalt a ruhahalomra, fejét belefurta a puha vásznakba, eleresztette kezét-lábát és elaludt.

A gázlámpákat már felgyújtották, amikor mama értünk jött. Az alvó Attilát karomra vettem, anyánk a batyút átnyalábolta és a hátára lóditotta. Megfogta Etus kezét és elindult velünk új „otthonunk” felé, a Páva-uccai kocsmába.

*

*Romlott fényt hány a kocsmá szája,
tócsát okádik ablaka;
benn fuldokolva leng a lámpa...*

Akárcsak a Páva-uccai kocsmát látnám magam előtt!

A tágas kamrában háltunk, ecetes paprikával, zöld uborkákkal tömött nagy üvegek között. A kamrát nem lehetett fűteni, köves padozata hideg volt ahhoz, hogy ott ágyat vessünk. Mind a négyen a keskeny, szényitható vaságyban aludtunk. Legalább melegítettük egymást.

Mama korán kelt. Kitakarította az ivót, tüzet rakott a konyhában, krumplit hámozott. Böven volt ideje efféle tennivalókra, mert ebbe a kocsmába délelőtt ritkán tévedt be valaki. Azok a vendégek, akik idejártak, későn keltek, későn feküdtek. A szomszédos, földszintes házban lakó nők csak délután kezdtek átszállingózni, hogy itt fogyasszák el késői reggelijüket, ebédjüket. Pongyolában, kócosan állítottak be, ettek valamit, azután cigarettázva lefetyeltek a kocsmárosnéval. Esti szürkületkor cifrán kiöltözve, gondosan kisütött fűrtökkel elkezdtek érthetetlen, kitartó sétájukat a földszines ház előtt, vagy pedig ellepték az asztalokat a kocsmában. Az ivó megtelt hangos kacarászásukkal, a gyárakból, műhelyekből kiszabadult sihederekkel, komoly, meglelt, nagybajuszu férfiakkal.

Mama a konyhában csak rakta a tüzet, keveregte a nagy lábasokban az ételt, mosogatta a tányérokat és poharakat. A kocsmárosné hordta kifelé a pörköltöt, töltöttkáposztát. A kocsmáros mérte a bort az üvegekbe, poharakba, majd fogta a boroskannát és hozta az italt a pincéből.

Kint vacsoráztunk a konyhában. Mama rengeteg hust rakott a tányérunkra, alig birtunk szuszogni a jóllakástól. De azért még mindig kértünk. Ugy ettünk, mintha ki akartuk volna pótolni a sok koplalást.

A nők közül egyik-másik bekukkantott a konyhába. Karjára vette Attilát és gyügyögve indult vele kifelé. Mama utjába állt a nőnek: a gyerekeknek le kell feküdni, már késő az idő.

De hasztalan volt minden tiltakozása, a két kicsit kivitték az ivóba. Ölből-ölbe adták, cirógatták, becézgették őket. A kucséber kosarából cifra dobozokat nyomtak a kezükbe, tele csokoládéval, cukorral. Különösen Attila volt a kedvencük. Nevetve hallgatták pösze beszédét, kisfiús fogadkozását, milyen nagy zsák aranyat hoz majd a mamának, ha nagy lesz...

Mama nem bírta elviselni, hogy ezek a nők az ő gyerekeit ölbeve-szik. A cifra dobozokat behajigálta a tűzbe és sorba kiosztott mindnyá-junknak egy-egy jókora pofont. Majd a lelkemre kötötte, nekem, a „nagyánynak“, hogy ezentul a gyerekeket vacsora után azonnal fektes-sem le. Meg ne lássa mégegyszer, hogy kint tanyáznak a kocsmában.

Hiába volt az intelem és hiába voltak a pofonok. A kocsmá vendé-gei ragaszkodtak a gyerekekhez. A kocsmárosné is közbelépett: az üzlet, üzlet — mondotta. Nem harapják le az orrunkat, mitől félt hát ugy bennünket? Örüljön, hogy így szeretik a gyerekeit. Neki is csak haszna van a népszerűségből. Több a borra való, amit elhullajtanak. Lakásra, kosztra semmi gondja, amit keres, félretehetei ruhára, cipőre. Mit akar még egyebet? Cürhódás az élet mindenképpen, kinek így, kinek úgy... Aztán ezek is emberek, akárhogy keresik a kenyerüket. Ezeknek is kell valakit szeretni.. Legyen esze. Hová jutunk, ha kényeskedik? Még megérheti azt is, hogy a lelenházba kerülünk...

A kocsmárosné hazabeszélt. Talán még soha nem látott kérgeskezü napszámosasszonyt, aki előtt mindig tiszta a kötő, akármilyen moeskos munka ég dolgos ujjai között. Csinos, kellemes fiatalasszonyt, aki egyedül huzzza az igát és „kis kenyérrel, nagyon feketével, fehér lelkét őrzi feketével“. Nem akarta elveszíteni a jó munkást, de meg sem tudta érteni anyánk ellenállását az uccai nők felénk irányuló barátságával és szeretetével szemben.

A kocsmárosné gyakran hangoztatott szavain anyánk nyilván el-gondolkozott. Elment a menhelyre és érdeklődött, hol, hogyan, milyen módon gondoskodnak az oda beadott gyerekekről. Amit hallott, bizonyá-ra jobban megnyugtatta, mint mostani körülményeink, amelyekből — úgy látszott — nem tudott szabadulni. Eddigi küzködéseivel, annyit sem ért el, hogy rendes fedelet, elég kenyeret biztosítson számunkra. Most már ez úgy, ahogy, meg lett volna, de nem bírta elviselni a környezetet. Ugy hallotta, hogy a menhely a rábizott gyermekeket falura adja ki. Egyszerű, rendes, dolgos gazdákhöz. Akármelyik falu — így hitte — csak olyan mind, mint Szabadszállás, ahol ő növekedett a kis csirkék és kis libák között, amiket maga előtt terelt a libausztatóra. Minden kis falu közepén fehérre meszelt, öreg templom áll, „a harang messze hangzik s tornya fehérlik az éjszakában.“

Sok tépelődés után határozta csak el, hogy bead bennünket a men-helyre. Ebben az időben, ha volt kis szabadideje, a faluról mesélt nekünk. Hogyan élt, mit csinált kislány korában Szabadszálláson. Hogyan ment a nagy hóban iskolába patkóssarku kis csizmájában, meg amikor kis esős korszóban vizet hordott az aratóknak a szűrős tarlón keresztül. Ezernyi emlék rajzolt fel benne kis borjakról, frissen fejt tejről, szénakazlakról, disznóólésről, sziszegő gunárokról. Sült alma illatu téli estékről a bubos kemence mellett, a végtelen nyári ég kékjéről, zsenge tavaszi füvekről, zsuppfedelek alatt tatógó fecskefiókákról ábrándozott.

Láttatok-e már gólyamadarat? — kérdezte. — Pesten még gólyamadár sincsen, — mondotta már nem is nekünk, hanem saját magának. Igen, magának mesélgetett, magát nyugtatta azzal, hogy milyen jó dolgunk lesz majd falun.

K O L D U S D A L

Irta: SALAMON ERNŐ

*Kántáló koldusoktól
hallottam ezt az éneket,
elénekelem neked:*

*Jaj, jaj, jaj nekem
ezen az édes világon,
csonkulásom, bémulásom
igen nagyon szánom.
Nem adnak, jaj,
ilyen valknak, jaj,
legyen az ágyuk az ágyom,
habaréklém tálukba kívánom.*

*Én és Kak Mari
itt ezen a szent helyen könyörgünk,
e fagyos telen*

*nem nyúl zsebbe bárki úr is értünk.
Hagynak púpunknak,
hagynak nem adnak,
ha hörögünk, garasért misézünk,
ha is akár híg szemünkkel
jól szemeközéünk.*

*Haj, hideg falam,
hátamat is hűtöm, nem gyámitóm!
Hónom vánkosa,
haj, te mankóm, szomszéd térig hídám,
bádogcsuprom, haj,
foglak meg és váglak a fenébe,
magnak a garas
maradjon a zsugori zsebébe.
Pi! Járványtojás,
azt mondom, hogy álljál a hasába,
Rüh! Édes ecsém!
Ujja közé legjobbfiába!*